

FRAGMENTELE DE MEDICINĂ POPULARĂ DIN MANUSCRISELE SLAVONE DIN BANAT

Dușița RISTIN

Besides the presentation of the main language characteristics of the slavonic manuscript *Miscelaneul de la Praga* (of XIV-XVth century, Hodoș-Bodrog Monastery) that could be established, with more or less approximation, the period and the origin of the writer or the linguistic area where the work was copied, this manuscript could be analysed from its content point of view, as well. In this case, we would have an interdisciplinary approach of *lecebnic*, and the information about the folk medicine that we can find there could make a background for a presentation of the folk believes about illness and their remedies in the Medieval Age. That would be one of the common elements and the starting point for a comparative estimation of the folk medicine fragments of *Miscelaneul de la Praga* (The Slavonic Book of Prague) and *Sbornicul medical de la Variaș* (The Medical Book of Variaș, XVII-XIXth century). Much more than that, in both of them we can find magic and symbolic formula and practises of driving away the illness that have a direct relation with the magic medicine. So far, all these facts could be relevant for the magic thought and vision of the south-east European folk culture and tradition.

Key words: Slavonic manuscripts, Banat, folk medicine, Medieval Age.

Prezentarea conținutului bogat și variat al manuscrisului slavon miscelaneu de la Praga (cota IX F 10, secolele al XIV-lea – al XV-lea), cunoscut în studiile de specialitate sârbești și sub denumirea de *Sbornicul de la Hodoș* (*Hodoški zbornik*), și a prescripțiilor terapeutice din cuprinsul *Sbornicului medical de la Variaș* (*Varjaški medicinski zbornik*), de proveniență bănățeană, ne poate oferi o imagine a preocupărilor cărturarilor din sud-estul european din perioada feudalismului dezvoltat, preocupări care au stârnit adeseori interesul și deliciul literar al evului mediu și și-au păstrat viața și prospețimea și în epoci ulterioare.

În studiul pe care în 1879 slavistul croat Vatroslav Jagić l-a consacrat *Sbornicului de la Hodoș* și intitulat *Sredovječni liekovi, gatanja i vračanja* (*Leacuri, farmece și vrăjitorii din epoca medievală*), se pune problema prezenței aici a elementelor de cultură populară în fragmentele de mare circulație în Veacul de Mijloc,

precum *lecebnicul*, *gromovnicul* și *zodiacul* și care alcătuiesc cea mai mare parte a acestui manuscris. Apare astfel necesitatea de a stabili în ce măsură indicațiile terapeutice din aceste texte împotriva diverselor boli și nenorociri ale omului reprezintă o mărturie a credințelor populare despre boli și leacuri sau, dimpotrivă, sunt rezultatul strădaniei scriitorilor acelor vremuri de a aduna la un loc din diverse cărți, scrise înaintea lor și într-o altă limbă, informații despre leacuri și mijloacele de vindecare și care, prin intermediul acestor călugări, au pătruns abia ulterior în cunoșterea și practica populară¹.

La o primă privire a eforturilor omului din societățile arhaice de a se vindeca de răni și de a-și alina suferințele pricinuite de diferite boli care-i sleiau puterile se poate observa constituirea, cu timpul, a unui cod nescris de leacuri, un fel de tratat de terapeutică empirică², transmis „ca o moștenire prețioasă din negurile vremurilor, generațiilor care s-au perindat”. Păstrătorii acestor rețete erau mai ales preoții și, „la popoarele sălbătice”, vrăjitorii. Aceștia își însoțeau administrarea leacurilor cu invocații către divinitate sau cu descântece, acele „ocări” adresate duhurilor necurate, spre a le alunga din trupul omului³.

Valoarea acestor leacuri, a relatărilor despre influența astrelor asupra vieții omului, legăturile acestora cu medicina populară contemporană și cu astrologia pot fi evidențiate, conform aprecierilor lui Jagić, prin prezentarea și studierea aprofundată a acestor texte, lucruri care pot fi edificatoare în acest sens. Scris într-o slavonă de redacție sârbă cu multe elemente de vorbire populară⁴, acest sbornic cuprinde patru părți de scrieri cu caracter medical:

a. Din fiziologie:

1. СКАЗЕНІЕ О ТЕЛѢСЕХЪ ЧЛ(ОВѢ)ЧЬСКИХЪ. И О СЪЦТАВѢХЪ (Prezentare a corpului omenesc și a organelor) (f. 145a).

2. О СКОНЧАВАШТИХЪ СЕ ЧЛ(ОВѢ)КЪ. И КАКО ПОМИНАЮТ СЕ ТРЕТИНЫ И ДЕВЕТИНЫ И М-ТИНЫ И ВЪ КОИХЪ Д(Ь)НЕХЪ РАСТТАВѢАКТ СЕ ТѢЛО ЧЛ(ОВѢ)ЧЕ, КРОМѢ СР(Ь)ДЦА. (Despre cei morți, cum se schimbă la trei, nouă și patruzeci de zile, și după câte zile are loc descompunerea corpului omenesc, în afară de inimă) (f. 147 b).

b. Din ginecologie:

1. О ЕЖЕ КАКО ИВМѢНѢИДЕТ СЕ СѢМЕ ВЪ ЛОЖЕСНАХЪ ЖЕНСКИХЪ. И КОИХЪ Д(Ь)НЕХЪ ОЖИВАЕТЕТЬ. И ОТЬ КОУДА ТРЕТИНЫ И ДЕВЕТИНЫ И ЧЕТЫРИД(Е)СЕТТИНЫ ТРОРЕТЬ ОУНЬРШТИМЪ. ПО ЧСЛѢВѢ ІАКО Д(Ь)НЬ И М(Ѣ)С(Е)ЦЬ. (Despre schimbările

¹ Vatroslav Jagić, *Opisi i izvodi iz nekoliko južno-slovenskih rukopisa, XVI., Srednjovječni ljekovi, gatanja i vračanja*, în „Starine”, knj. X, Zagreb, 1879, p.81.

² I.-A. Candrea, *Folclor medical român comparat*, Iași, 1999, p.293.

³ Candrea, *op.cit.* p.294.

⁴ Jagić, *op.cit.*, p.81.

embrionului în organele femeiești la concepere. Cum se poate explica schimbarea celor morți la trei, nouă și patruzeci de zile, și în care zile din lună) (f. 146 a).

2. **Ѡ еже wt(ь)коудоу мужьскы пол(л) и женсы бывает(ь)** (Despre cum se produce diferențierea de sex la fetus) (f. 146 b).

3. **Ѡ еже како познати отроче въ оутровѣ м(а)т(е)рины** (Despre cum se poate recunoaște sexul copilului din burta mamei) (f.148 b).

4. **Ѡ еж(е) родити женѣ скорw** (Despre femeia care va să nască în curând) (f. 149a).

5. **Ѡ женѣ неплоднѣ** (Despre femeia stearpă) (f. 149a).

6. **Ѡ еже не оумрети отрочету въ оутровѣ** (Ca să nu moară copilul în burta mamei) (f.149).

c. Partea de farmacoterapie:

f. 151a – **Ѡт(ь) грознице** (Împotriva frigurilor)

f. 151a – **Ѡт(ь) зовъ** (Împotriva durerilor de dinți)

f. 151a – **Ѡт(ь) глухоте** (Împotriva asurzirii)

f. 151b – **Ѡт(ь) вѣса** (Împotriva turbării)...

d. Partea de astrologie, care cuprinde următoarele scrieri:

1. **М(ѣ)с(е)цwсловьць .ѡ. тым(ь) м(ѣ)с(е)цем(ь) въ немощных(ь)** (Descânțete ale bolilor după calendar pentru cele 12 luni și zilele din săptămână) (f.149a)

2. **О рождьствѣ Х(ри)с(то)вѣ** (Colindarul) (f.144a)

3. **Сказание w громовници** (Gromovnicul) (f.177b)

4. **М(ѣ)с(е)ца сѣктемриe рождество прѣсвѣтие владичице наше Б(о)городице** (În luna septembrie la nașterea Preasfintei noastre Maicii Domnului – un zodiac în funcție de anumite sărbători) (f.134a).

În ceea ce privește partea cu indicații terapeutice, s-a stabilit că aici este vorba despre o traducere și prelucrare a scrierii *Practica brevis* a medicului din Salerno, Joanes Platearius, din secolul al XII-lea¹. Aceste indicații coincid cu numeroase titluri din această lucrare, precum: rețeta nr. 2 Împotriva durerii de dinți (*De dolore dentium*), nr.4 Împotriva turbării (*De cane rabioso*), nr. 7 Împotriva tusei și nr. 62 a astmei (*De tussi et astmati*), nr.8 Împotriva durerilor de cap (*De dolore capitis*), nr. 10 Împotriva cancerului (*De canceris*), nr. 14 Împotriva mușcăturii de viespe și de șarpe (*De punctura vesparum et apium*), nr.16 Împotriva mirosului greu din gură (*De fetoris oris*), nr.43 Împotriva îngălbenirii pielii și a ochilor (*De icteria*), nr. 33 Împotriva dezinteriei (*De desinteria*), nr.71 Împotriva retenției de urină (*De retentione emissionem urine*), nr. 72

¹ Relja V. Katić, *Poreklo srpske srednjovekovne medicine*, Belgrad, 1981, p. 137.

Împotriva impotenței (*De impedimento conceptionis*), nr. 78 Împotriva gutei (*De artetice passi*), nr. 82 Împotriva urinării dese (*De involunteria emissione urine*) etc.

Odată cu trecerea timpului, prin repetata copiere a sbornicelor cu această tematică, s-a constatat apariția unor rețete noi, și din această cauză conținutul acestora față de cele vechi se schimbă destul de mult. Așa este și cazul *Sbornicului medical de la Variaș* (sfârș.secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea), din Banat, din partea de nord a acestei zone, de pe Valea Mureșului, o arie geografică unde prezența mănăstirilor Hodoș-Bodrog (secolul al XV-lea) și Bezdin (secolul al XVI-lea) a avut multe reverberații în existența și viața spirituală a locuitorilor din această regiune. În acest sbornic, pe lângă recomandările de medicina empirică, se fac referiri și la domenii precum cel veterinar, de gospodărie, din agricultură, iar printre prescripțiile medicale există inserate, de asemenea, și câteva formule și practici magice. Scris pe unsprezece foi, fără foaia de început, care ar fi trebuit să conțină titlul și începutul textului cu rețetele de la 1 la 10, deoarece avem pe prima filă o parte din rețeta a 11-a, acest text cuprinde 63 de sfaturi, unde partea de farmacoterapie este cea mai dezvoltată. Sunt recomandări împotriva durerilor de cap, de urechi, de gât, de dinți, a vărsatului de vânt, a hepatitei, insuficienței renale, a calviției, despre cum se poate cineva dezvăța de băut, despre cum trebuie momit șarpele dacă a fost înghițit de om și altele¹.

Partea cu aplicație veterinară vorbește despre ce trebuie să se facă dacă este raios calul, pentru îngrașarea cailor, pentru oile bolnave, fără vlagă, sau în cazul insuficienței renale la om și la animale (o rețetă comună).

Pentru gospodărie se recomandă cum se poate scăpa de purici, de ploșnițe, de șobolani, cum se pescuiește peștele, cum trebuie curățată o pușcă, cum se pot scoate petele de pe haine, sau ce trebuie să se facă pentru ca vița de vie să fie roditoare.

Cea mai mare parte dintre recomandările din acest sbornic au un conținut medical exclusiv, însă există ici-colo și formule magice pentru deschiderea ușilor încuiate, pentru îngrășarea cailor, împotriva turbării, de exemplu: *Camopape, nomone, paporas, dizante – три реченија записати на три залогаја и дати човеку или скоту бесному* (Satorare, potope, rarotas, dizante – trei cuvinte scrie-le pe trei înghițituri de pâine și dă-le omului sau fiarei turbate). Practicile magice sunt recomandate pentru găsirea lucrurilor furate, pentru purici, pentru ademenirea și fermecarea în dragoste. La o comparare a prescripțiilor medicale din *Sbornicul de la Variaș* cu *Sbornicul de la Hodoș*, se poate observa că unele dintre acestea coincid în mare parte, chiar dacă nu sunt întrutotul identice (nr. 13 Variaș, Împotriva bolilor de splină, cu 78 de la Hodoș, nr. 19 Variaș, Împotriva calculilor – nr. 74 Hodoș, nr. 20 Variaș, Împotriva turbării – nr. 4 Hodoș, nr. 21 Variaș, Împotriva durerilor de cap – 8 Hodoș, nr. 22 Variaș, Împotriva durerilor de urechi – nr. 3, 32, 33, 34, 35 Hodoș etc.). În pofida acestor asemănări, *Sbornicul de la Variaș* nu reprezintă totuși o copie a celui de

¹ Vezi Stevan Bugarski, *Varjaški medicinski zbornik*, în „Temišvarski zbornik”, Novi Sad, 2006, p.179-192.

la Hodoș, el poate fi încadrat în seria scrierilor de acest fel, în care scriitorul a avut libertatea de-a alege și selecta ce părți trebuie să prezinte. Rețetele noi de aici au o origine variată, ele provin în mare parte din medicina populară sau sunt luate din medicina europeană contemporană din acea vreme.

Dacă avem în vedere originea părților de patofiziologie, ginecologie și astrologie, de vindecare prin farmece și vrăjitorii, se remarcă faptul că acestea sunt traduceri ale scrierilor bizantine de același tip care au apărut foarte devreme, sunt de sorginte precreștină și poartă amprenta lumii antice, cu precadere a astrologiei asiro-babiloniene și a altor religii (egiptene, romane, grecești și evreiești)¹. Prin urmare, și părțile de astrologie, precum și întrebuințarea lor pentru lecuire, pot și necesită o abordare complexă, din punct de vedere medical, istoric, filozofic, religios sau al mentalităților și sunt semnificative pentru o exemplificare a viziunii despre lume și viață a omului din evul mediu.

În ceea ce privește traducerile realizate în cea mai mare parte din slavonă în limba română a unor astfel de manuscrise ce conțineau tot felul de leacuri, s-a putut constata că acestea au început să circule la noi de pa la jumătatea veacului al XVIII-lea². Aceste manuscrise conțin și multe leacuri întrebuințate în mod curent de lecuitorii de la țară, dar nu se poate ști dacă au fost intercalate de copiiști sau dacă se găseau în modelele slavone de pe care au fost traduse. Cert este faptul că o rețetă, un mijloc de vindecare circulă și se transmite de la o babă la alta, dintr-o regiune la alta. În cultura populară românească însă, spre deosebire de cum s-au întâmplat lucrurile în Occident, „lecurile noastre băbești” nu sunt, în mare parte, împrumutate din manuscrise și nu sunt, cel puțin o mare parte dintre ele, împrumutate de la alt popor. Foarte multe dintre acestea sunt moșteniri străvechi, transmise de generațiile trecute lecuitorilor noastre, odată cu practicile magice, indispensabile pentru obținerea unei vindecări a bolii³.

Scopul primordial al acestor scrieri cu caracter medical era de a-l ajuta și proteja pe om împotriva bolilor și a tot ceea ce la un moment dat sau în viitor i-ar fi putut pricinui nevoi și neazuri și l-ar fi putut face nefericit. Formulele și practicile magice de prezicere a destinului uman și a îmbolnăvirii au o legătură directă cu medicina magică și prezintă o polivalență simbolică în stare să consacre printre nenumăratele varietăți existente o modalitate a sacralului și a raportului omului cu acesta, într-un moment istoric determinat.

Delimitarea și definirea sacralului este posibilă aici prin existența unei cantități convenabile de sacralități, de fapte sacre (ritualuri, forme divine, obiecte sacre și venerate, simboluri, cosmologii, animale, plante sau locuri sacre). Fiecare categorie de documente (ritualuri, mituri, culte, superstiții, simboluri etc.) poate fi considerată o

¹ Katić, *op.cit.*, p. 58.

² Candrea, *op.cit.* p. 294.

³ *Idem.*

hierofanie¹ și este prețioasă în sine prin puterea sa de a se manifesta oricum și oriunde în lumea profană.

Structura și semnificația acestor categorii realizate cu ocazia ceremoniilor de vindecare sunt importante pentru înțelegerea medicinei „primitive” și tradiționale. La fel ca în cazul societăților arhaice, acestea includ un element de regenerare prin repetarea unui act arhetipal și abolirea timpului concret prin situarea într-un prezent atemporal. Un remediu nu devine eficace decât dacă originea sa e cunoscută și, în consecință, aplicarea lui devine contemporană cu momentul mitic al descoperirii lui, atât în vechiul Orient, cât și în toate tradițiile medicale „populare” din Europa sau din oricare alt loc². Din această cauză, într-un număr mare de incantații se amintește „istoria” bolii sau a demonului care a provocat-o, evocându-se în același timp momentul în care o divinitate sau un sfânt a reușit să supună răul, ca o primă apariție a gestului vindecător paradigmatic care asigură eficacitatea tratamentului. De pildă, într-o incantație asiriană împotriva durerilor de dinți se spune că „după ce Anu a făcut cerurile, cerurile au făcut pământul, pământul a făcut apele, apele au făcut canalele, canalele au făcut lacurile, lacurile au făcut Viermele”. Iar Viermele i-a întrebat plângând pe Șamaș și Ea ce i se va da de „distrus”, de mâncare, cerându-le acestora dinți omenești, în timp ce zeii îi oferă fructe. Acest fapt provoacă mânia zeilor, și Ea îl va zdrobi pe Vierme „cu mâna lui puternică”³.

Se constată, de asemenea, că și în aceste cazuri magia cuvântului (forța benefică a cuvântului rostit în sens creator), imitația și asemănarea (similia similibus curantur), simbolismul numerelor, culorilor, evocarea (sau rostirea numelui), influența corpurilor astrale sunt câteva dintre procedee de bază ale medicinei magice care se folosesc pentru leuire, în timp ce terapeutica populară se bazează pe autosugestie și procedee naturiste, prin buruieni și plante de leac, sau pe alte procedee populare, fumigații, unguente minerale (sare, cărbune pisat etc.), dezinfectante.

Pe lângă părțile de medicină propriu-zisă (patofiziologie și ginecologie), *Sbornicul de la Hodoș* conține și interesante fragmente din domeniul medicinei tradiționale sacre și care se referă la rugăciuni apocrife de vindecare, formule și practici magice și scrieri referitoare la prezicerea bolilor și la urmările acestora (Gromovnic, Zodiac).

Rugăciunile apocrife de vindecare au de cele mai multe ori un conținut fantastic și se găsesc adeseori împreună cu alte scrieri apocrife ori fac parte chiar și din cărțile de ritual recunoscute de biserica oficială⁴. În *Sbornicul de la Hodoș*, acestea sunt inserate în cuprinsul părții cu indicații farmacoterapeutice și sunt prezentate la un loc cu practicile magice care le însoțesc în vindecarea de friguri (СѢТ(Ь) ГРОЗНИЦЕ), împotriva mușcăturii de șarpe (М(О)Л[ИТВА] ВТ(Ь) ЗМІЄ) și împotriva sângerării din nas

¹ Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, Humanitas, București, 1992, p.47.

² Idem, *Mitul eternei reînțoarceri*, București, 1999, p. 84.

³ *Ibidem*.

⁴ Katić, *op.cit.*, p.35.

(М(о)л(итва) ѡт(ъ) кръви носѣи). De asemenea, în partea de astrologie avem o rugăciune de același fel pentru cei care nu pot umbla (Сѣ немощнем(ъ), въхѡде къ нѣмо г(лаго)ли [сице]). Cea mai mare parte a rugăciunilor apocrife sunt traduceri din culegeri grecești¹, acestea trebuiau rostite, urmate fiind de împlinirea unor ritualuri. Pentru friguri, de exemplu, se recomandă:

Напиши прѣжде съ водом(ъ) светых(ъ) Богогавлѣнїи: Мѣсто львио рли выст(ъ), тъкмо въдрѡзи се дрѣво кръста, абїе же прозевѣ грозд(ъ) живота тебѣ спасе въ наше веселїе слава тебѣ. Напиши же на танѣрѣ и оу водици сеи сътвори апомиризмѣ и ѡмы вбразе и шьд(ъ) въ ребра Христова и сътвори и ѡт(ъ) сїих(ъ) и да испїет(ъ) чл(овѣ)къ и исцѣлѣет(ъ) благодѣтїю Христовою. (Scrie și apoi bea apă sfințită de la Bobotează și spune: Fosta un loc frumos în rai, acolo se întindea lemnul crucii, unde se născu strugurele vieții din tine Mântuitorule, pentru bucuria noastră, slavă Ție. Scrie asta pe o bucată (de hârtie), apoi pune-o în apă sfințită și cu aceasta spală-i obrazul și trupul până la coastele lui Hristos, și restul să bea omul și vindecat va fi, cu ajutorul lui Hristos).

La mușcătura de șarpe se spune: И прочьть над(ъ) водою чистою напои болкцаг(о). Яще лї є далече болны, а ты напои повѣдавшаго неувѣрна и неподвижна (Citește (această rugăciune) deasupra apei curate apoi să o dai bolnavului ca s-o bea. Dacă bolnavul este departe, bea tu pentru cel care nu vorbește și nu se vede).

Formulele și practicile magice erau folosite și în scopuri preventive și în acest caz acestea erau de obicei scrise sau desenate pe o bucată de hârtie sau de metal și purtate cu sine. Dacă erau recomandate în scopuri profilactice, formulele magice erau spuse sau scrise pe anumite părți ale corpului sau pe o hârtie care era pusă sub bolnav, pe frunte sau pe partea de corp bolnavă. Aceste formule mai erau fie scrise pe hârtie și scufundate în apa pe care bolnavul trebuia apoi să o bea, fie că se scriau pe pâine, pe măr etc., pe care bolnavul trebuia să le mănânce la sfârșitul ritualului. În același timp, formulele magice erau folosite și cu scopul de a-l feri pe om de trăsnete, de deochi sau de tot răul care se putea abate asupra acestuia. Pentru a-l opri pe robul fugar, în *Sbornicul de la Hodoș* se spune: Бѡди поѡт(ъ) его тма и пльзенїен агт(е)ль Г(о)с(подь)иъ пожет(ъ) его Млїхалї въжет те Рафаил(ъ) гонит те, Исаакъ свезоѡет те, скорw, скорw, скорw, скорw (Fie ca drumul pe care se va târî să-i fie întunecat, îngerul Domnului să-l oprească, Mihail să te lege, Rafail să te gonească, Isac să te prindă degrabă, degrabă).

¹ *Ibidem*, p.39.

În partea cu preziceri ale bolilor după calendar pentru cele 12 luni și zilele din săptămână avem o descriere a unei practici magico-religioase realizată cu ajutorul unor „Numere ale lui Iisus Hristos pentru aflarea vieții sau a morții” (Ис[оусъ] Х(ри)сто[с] число разумно животоу и смр(ь)ти), date într-un tabel alcătuit din opt părți menite să arate dacă bolnavul va mai avea zile de trăit sau i se va apropia sfârșitul:

ИЩЕ КТО БОУДЕТ(Ь) БОЛНЬ, ВЪПРОСИ КОГДА СЕ РАЗВОЛЕЕЛЪ ВЪ КОИ Д(Ь)НЬ Л(Ь)НЫ И КАКО ЕС(ТЬ) ИМЕ БОЛЕЩОМЪ: СЪЧЪТИ ИМЕ БОЛЕЩОМЪ И КОЛИКО ИМАТ(Ь) ЛЪНА ИЗЪЧЪТИ И РАЗДѢЛИ ПО.Л. ЕЛИКО ПРИБЪДЕТЬ МЪННИК .Л. ВИЖДЬ ЧИСЛО ТО ГДЕ ЕС(ТЬ). ИЩЕ ЕС(ТЬ) ВЫШНИКИ ЧЕСТИ КР(Ь)ЦТА, ЖИВЬ ВЪДЕТ(Ь), АЩЕ Л(И) ВЪ НИЖНИКИ ВЕЩТОИ КР(Ь)СТА, НЕ БОУДЕТЬ ЖИВЬ. (Dacă e cineva bolnav, întâi întreabă-l când s-a îmbolnăvit, în care zi de la schimbarea lunii și cum îl cheamă. Adună literele numelui celui bolnav și împarte numele lui la câte părți ale crugul lunii, apoi asta împarte la 30 și vei avea numărul corespunzător. Dacă numărul obținut se află în partea de sus a crucii (a tabelului), va trăi, dacă va fi în partea de mai jos a crucii, nu va mai trăi).

Credința populară în existența zilelor nesigure sau rele când omului i se poate întâmpla ceva rău (o boală, să moară etc.) și în care trebuie să se păzească poate fi exemplificată, de asemenea, în aceeași parte a *Sbornicului de la Hodoș*. Astfel, de pildă, dacă omul se îmbolnăvește în a treia zi din lună, se va însănătoși degrabă, în a șasea și a șaptea zi din lună, va suferi mult, dar nu va muri. Dacă se îmbolnăvește în a paisprezecea zi din an, n-o să moară, dacă va fi în a cincisprezecea zi, „cum îi va da Dumnezeu” etc.: ВЪ .Г. Д(Ь)НЬ ЛЪСТНО БОЛИТ(Ь) И ВЪЗДРАВѢТЬ; ВЪ .Б. АЩЕ РАЗВОЛИТ СЕ, НЕМОЩНОУЕТ(Ь) ДО СЪМРЪТИ НЪ НЕ ОУМРЕТ(Ь); ВЪ .З. АЩЕ РАЗВОЛИТ СЕ, БОЛИТ(Ь) ДО СМР(Ь)ТИ НЪ НЕ ОУМРЕТ(Ь); ВЪ .Д. АЩЕ РАЗВОЛИТ СЕ, НЕ ОУМРЕТЬ; ВЪ .Е. АЩЕ РАЗВОЛИТ СЕ, ВОЛЮ В(О)ЖІА. Pe lângă acestea, au existat și zile și ani buni, în care omului nu i se putea întâmpla nici o nenorocire¹.

Foarte interesante sunt, de asemenea, și fragmentele din cuprinsul *Sbornicului de la Hodoș* cu scrieri pentru prezicerea bolilor și epidemiilor în funcție de timp, așa cum este cazul *Coledarului* (о рождѣстѣ Х(ри)с(то)вѣ), unde era luată în considerare ziua în care cădea Crăciunul. De pildă, dacă Nașterea lui Hristos va fi duminică, iarna e blândă, vara liniștită, secerișul cu ploi, toamna uscată, dar vor fi și multe necazuri, animalele vor muri, mierea va fi multă, va fi epidemie la copiii mici,. Dacă Nașterea lui Hristos cade luna, prima jumătate a iernii ba fi blândă, iar a doua aspră. Vor fi vânturi puternice la seceriș, ploi multe, toamna cu vânt, dar bogată, însă cu multe morți subite etc.: ВЪ И(Е)ДЕЛЮ АЩЕ БОУДЕТЬ РОЖЬСТВО Х(ри)с(то)во, зима добра, лѣто вѣдро,

¹ Relja V. Katić, *Medicinski spisi Hodoškog zbornika*, Belgrad, 1990, p. 28.

жетва дъждевна, есень соуха, вт(ь)вѣти мнози, скотѣ еза, меда мн(о)го, юни чеды съмрът(ь); Въ п(о)н(е)делникъ аще вѣдет(ь) рождество Х(ри)с(то)во, зима добра до пол(ь), вт(ь) пол(ь) зла, жетва вѣтрна, дъждеви мнозии есень вѣтрна, вбиліе мирѣ, съмръть напрасна.

În continuare, *Gromovnicul* (Сказаніе о громовници), cuprinde preziceri despre sănătate și boli ce porneau de la prezența tunetelor sau a cutremurelor de pământ prezentate după lună și semnele zodiacale. De exemplu, dacă va tuna sub semnul racului,

vor fi vânturi puternice, vremea rea nu va dăuna fânului și grânelor și toate holdele cu orz și grâu vor fi roditoare. În părțile apusene vor fi războaie și va fi un cutremur mare, și va dăuna mai ales roadelor și linte va fi puțină. Și lucruri rele cu războaie vor veni din părțile nordice de la împărați. Când va fi cutremur vor fi războaie între țările puternice și că vor fi multe nevoi se spune: **Аще въ число раково погрѣмит(ь), вѣтри велици възвѣю(ь), сѣннаа жита цѣла боуд(оу)тъ, пшеница и ечень на гѣмна испльнет се. На западнии странѣ мнози оуринѣт се, и трѣскъ велик(ь), и нарочитооу плодоу wskѣденіе, и сочива по малѣ. И вѣще вт(ь) севѣрныи страны пагѣва, и ц(а)рѣ нѣкоемѣ погивѣл(ь). Аще л(и) троуц(ь) боудет(ь) въ заввеніе вт(ь) съмыслных(ь), и сильным(ь) разлѣченіе кажет(ь).**

După Zodiac, importantă era și luna cu sărbătorile religioase care se aniversau atunci. În *Sbornicul de Hodoș* se începe de exemplu, cu luna septembrie, când se aniversază Nașterea Maicii Domnului (м(ѣ)с(е)ца сѣтемрие рождество пресветие владичице наше Б(о)городице). Dacă se îmbolnăvește atunci copilul născut în zodia taurului, „ia cuibul de rândunică și pune-l într-o sită, ia lână albă și adaugă la asta mușegai de pe copaci, cu aceasta să-l ungi. Se va vindeca cu ajutorul preasfântei Fecioare, Maica Domnului”: **Ѳгда разболит се, ѣзми вт(ь) ластавично гнездо ѣрешето и вт(ь) вѣще ѣкради белѣ вѣнѣ и дрѣвенѣ гѣбѣ те мажи. Исцелетъ и раслѣжитъ пречистие Б(о)городице матере Г(о)с(под)не.**

Informațiile pe care le găsim în aceste culegeri de prescripții medicale referitoare la medicina empirică, practică și la cea populară ne oferă date nu numai pentru o cunoaștere a preocupărilor din evul mediu din domeniul patologiei, a credințelor populare despre boli și leacuri, acestea sunt relevante și pentru o înțelegere adecvată a vieții, obiceiurilor și culturii spirituale din acea perioadă istorică. Formulele și practicile magice, simbolice, de alungare a bolilor, au o legătură directă cu medicina magică și sunt edificatoare, de asemenea, într-o prezentare a gândirii și viziunii magice

din cultura populară. Avem astfel o completare a imaginii și felului în care erau înțelese lucrurile și faptele în Veacul de Mijloc, cu toată tulburarea sau liniștea sufletească a omului de atunci în fața vieții și a morții, cu credințele și îndoielile sale despre cer și pământ, despre bine și rău.